

Διατριβή πάνω στη ανθρώπινη βλακεία

✘ *Επειδή όλοι υποτιμάμε τον αριθμό των ηλιθίων ανάμεσα μας και κάθε τόσο μας αιφνιδιάζουν πρόσωπα «υπεράνω υποψίας», μάλλον πρέπει να ξανασυστηθούμε...*

Η ευφυΐα δεν υπήρξε ποτέ κοινό αγαθό. Η ποικιλότητα των ανθρώπων και οι διαφορές στην εμφάνιση και τις πνευματικές τους ικανότητες ήταν πασιφανείς σε όλες τις εποχές. Ακόμα και τώρα που η Γη πνίγεται από δισεκατομμύρια δίποδα είναι απολύτως αδύνατον να βρεθούν ανάμεσα τους δύο εντελώς όμοια. Τη μεγάλη ικανοποίηση που αισθάνονται κάποιοι σαχλαμάρες ότι καθένας είναι «μοναδικός και ανεπανάληπτος» σε ολόκληρο τον πλανήτη πρέπει να γνωρίζουν ότι τη μοιράζονται και με τα υπόλοιπα ζώα: οι τσοπάνηδες, οι εκγυμναστές, ακόμα και οι φιλόζωες κυρίες ξέρουν ότι κάθε σκύλος, γάτα, πίθηκος ή άλογο είναι επίσης μια μοναδική οντότητα με τη δική της αντιληπτική ικανότητα και τον δικό της χαρακτήρα.

Το μυαλό δεν περισσεύει. Σε αυτό που συμφωνούν ανθρωπολόγοι, βιολόγοι, γενετιστές και λοιποί ανθρωπομέτρες είναι ότι, ανεξάρτητα από την κοσμογονική πρόοδο και τα άλματα του πολιτισμού, οι νοητικές ικανότητες όλων μας δεν εξελίσσονται στον ίδιο βαθμό. Το μέγεθος και οι αυλακώσεις του εγκεφάλου που χώρισαν τους ανθρώπους από το υπόλοιπο ζωικό βασίλειο χωρίζουν και τους ίδιους (με την επίδραση και του περιβάλλοντος όπου αναπτύσσονται), ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, φύλου, πλούτου, σπουδών, ιδεολογίας, σε δύο βασικές κατηγορίες: στους έξυπνους και στους βλάκες. Αν και η μεταξύ τους διάκριση δεν είναι δύσκολη, όσοι ανήκουν στην πρώτη κατηγορία δεν το λένε και όσοι ανήκουν στη δεύτερη δεν το ξέρουν.

Οι διαβαθμίσεις εξυπακούονται. Και η επί της νοημοσύνης ποικιλότητα ανά κατηγορία είναι απέραντη: Από τον συνήθη έξυπνο (νοήμων, ικανός, άξιος), ανεβαίνουμε στον ευφυή (μυαλό ξυράφι, μεγάλα νοητικά προσόντα) ως τον ιδιοφυή (έμφυτο, γνήσιο ταλέντο, αστέρι, προικισμένος σε αυτό που κάνει, επιστήμη ή τέχνη) και τον μεγαλοφυή (ανώτερη διάνοια, τέρας, genius, δαιμονικός νους). Και από τον πανταχού παρόντα βλάκα (λίγος, μέτριος, κόπανος, «καλό παιδί»), κατεβαίνουμε στον ηλίθιο (χαζός, χαϊβάνι, στόκος) ή ζώον (πιο

βλάκας, άρα πιο κοντά στη ζωώδη φύση του, ο λειψός που σπάνε πλάκα οι λιγότερο λειψοί μαζί του) ως τον τελείως καθυστερημένο (υπό οικογενειακή ή ιατρική φροντίδα γιατί αδυνατεί να επιζήσει μόνος του).

Έξυπνος (εκ-ύπνος) είναι αυτός που δεν κοιμάται . Το ετυμολογικό υιοθετεί και η λαϊκή εμπειρία, που θεωρεί τον έξυπνο «ανοιχτομάτη» και «ξύπνιο», ενώ τον βλάκα «κοιμήση», «κοιμισμένο» και «ύπνο». Ο ένας «έχει τα μάτια του τέσσερα» ή και «δεκατέσσερα», «έχει και στον κώλο μάτια», και τον άλλο «τον πιάνουν στον ύπνο», «κοιμάται ολόρθος» ή, όπως χλευάζουν τα αλάνια, «κοιμάται όρθιος και πληρώνει ξενοδοχείο». Αυτή η ομόθυμη παραπομπή λογίων και λαϊκών στον ύπνο δεν σημαίνει τίποτα άλλο παρά ότι κάποιοι εγκέφαλοι συλλαμβάνουν και ανταποκρίνονται σε μεγάλη γκάμα ερεθισμάτων και κάποιοι σε μικρότερη ή μηδαμινή κλίμακα, σαν να βρίσκονται σε κατάσταση υπνηλίας, σε νάρκη.

Το φυρό μυαλό είναι ένας δέκτης που δεν πιάνει όλες τις συχνότητες, «δεν τα πιάνει αυτά» λέμε, σε αντίθεση με το κοφτερό μυαλό που «πιάνει πουλιά στον αέρα». Γι' αυτό μερικές φορές όταν μιλάς σε κάποιον έχεις την αίσθηση ότι δεν σε ακούει, «μιλάς στον αέρα», «παν τα λόγια σου χαμένα» ή πιο μοντερνιστί «δεν επικοινωνείς». Ο μπουμπούνας αδυνατεί να συντονιστεί με ζητήματα που ξεπερνούν την (όποια) καθημερινή πρακτική του-«δεν φτάνει το μυαλό του», «δεν πάει παραπέρα». Μπορεί να είναι επαρκής σε κάποιο συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο, σε κάτι που έχει ασκηθεί να το επαναλαμβάνει, αλλά μέχρι εκεί. Πέρα από τη γνωστή και πεπατημένη, και ιδίως σε επίπεδο συμβολισμών, ιδεών και συναισθημάτων, οι αντιληπτικές του ικανότητες τον εγκαταλείπουν, οι λυχνίες τρεμοσβήνουν ή αλλιώς «καίει κάρβουνο».

Ίσως καμιά ιδιότητα του ανθρώπου δεν βοήθησε τόσο τη διανοητική του ανάπτυξη όσο η προσοχή. Αυτή η πολύτιμη ικανότητα του μυαλού να συγκεντρώνεται με ένταση, που διαθέτουν όλα τα συλληπτικά ζώα: η γάτα όταν φερμάρει το ποντίκι, ο αϊτός όταν εντοπίζει από ψηλά το θήραμα, η τίγρη που προσηλώνεται τόσο ολοκληρωτικά στο υποψήφιο θύμα της, ώστε λέγεται ότι μπορείς να την πλησιάσεις. Χάρη στην προσοχή, το δίποδο μπορεί και «συλλαμβάνει» όλες τις πτυχές της ζωής, αποκτά σαφέστερη αντίληψη του κόσμου και γίνεται πιο προνοητικό και αποτελεσματικό. Δεν λένε τυχαία τον οξύνο «γάτα», «σαΐνι», «ξεφτέρι» (είδη γερακιών) ή «αϊτό», που «δεν του ξεφεύγει τίποτα», ενώ τον χοντροκέφαλο «μπούφο», «ζώο» και «βόδι», που «δεν βλέπει την τύφλα του», γιατί ο ένας παρατηρεί τον κόσμο με περισκόπιο κι ο άλλος με μακαρόνι.

Η προσοχή είναι προϋπόθεση. Η επιγραφή στην εξώπορτα του σπιτιού πρώτα συνιστά «Προσοχή» και μετά πληροφορεί ότι «Ο σκύλος δαγκώνει». Η προσοχή είναι η βάση των υπόλοιπων νοητικών διεργασιών του ανθρώπου για να συγκεντρωθεί, να παρατηρήσει, να θυμηθεί, να δράσει. Κάτι ήξεραν οι παλιότεροι που αντί για «πρόσεξε» έλεγαν και «δώσε βάση» («Όταν παίζει το μπουζούκι δώσε βάση στην πενιά» («Φαληριώτισσα», Γιάννης Παπαϊωάννου)). Τα αισθητήρια όργανα της προσοχής είναι τα μάτια ή τα αυτιά, που θέτουν σε ετοιμότητα όλο το είναι και το συνδέουν με το προκείμενο. Ο οξυδερκής συλλαμβάνει αμέσως τη συνολική εικόνα και τις ιδιαιτερότητες μιας κατάστασης. «Λίγα ακούει (βλέπει) και πολλά καταλαβαίνει». Ο μπουνταλάς όχι μόνο αργεί να αντιληφθεί τι συμβαίνει, αλλά έχει πάντα «περιορισμένη αντίληψη» των πραγμάτων, με συνέπεια κάθε φορά να «είναι αλλού», «μακριά νυχτωμένος» ή, το χειρότερο, «νυχτωμένος σε χαράδρα» που σημαίνει «καμία επαφή», «μεγάλο χάσιμο». Γιατί μάτια και αυτιά μπορεί να έχουμε όλοι, μα στην πραγματικότητα «νους ορή και νους ακούει».

Τον βλάκα παραμονεύει η έκπληξη. Από τα πρώτα νηπιακά του βήματα ως τα σερνάμενα στερνά ακούει διαρκώς «πρόσεξε». Μα σε έναν κόσμο επαναλαμβανόμενο έως πλήξης, όπου όλα έχουν ξαναγίνει, ξανειπωθεί και ξαναϊδωθεί, ξανά και ξανά, ο χάσκας δεν το παίρνει το μάθημα. Κατά το χαριτολόγημα του Σαμφόρ, ο βλάκας ζει απερίσκεπτα σε έναν κόσμο που δεν ξέρει, όπως οι μύγες δεν ξέρουν φυσική ιστορία. Για τον φυρόμυαλο τίποτα δεν είναι αναμενόμενο και κάθε τόσο χάσκει, σαν να ακούει για πρώτη φορά ότι πολιτικοί τα πιάνουν, αντρόγυνα αλληλομισούνται και ανήλικα βαράνε ενέσεις. Κάθε φορά αιφνιδιάζεται, εκπλήσσεται, πανικοβάλλεται: «αλήθεια;», «δεν το πιστεύω», «έγινε τέτοιο πράγμα;», «έπεσα από τα σύννεφα». Αν, δε, γίνει καμιά στραβή που αφορά τον ίδιο, νιώθει άτυχος και αδικημένος: «μα να μου συμβεί εμένα αυτό;», «που να το φανταστώ;», για να εισπράξει το σύνηθες: «καλά, εσύ που ζεις;», «τώρα ήρθες στη γη;» και ενίοτε το χαιρέκακο «ας πρόσεχες».

Η μήτρα της ευφυΐας (και της βλακειάς) ήταν ανέκαθεν αντικείμενο επιστημονικού σκυλοκαβγά: γεννήθηκαν ή έγιναν; Έτσι βγήκαν από τα γεννοφάσκια τους ή τους γάνωσε το μυαλό ο κόσμος όπου φύτρωσαν; Με δυο λόγια, η νόηση είναι κληρονομική (γονίδιο) ή επίκτητη (περιβάλλον); Η σκέψη της σπουδαίας Horney για το ζήτημα υπαγορεύεται μάλλον από τα ουμανιστικά της αισθήματα: «αν το δέντρο μαραζώσει από την έλλειψη του ήλιου, αν μείνει καχεκτικό από τη φτώχεια του εδάφους, ποτέ δεν θα πούμε πως αυτή ήταν η πραγματική του φύση». Και η απάντηση του Cygulinik, ενός από τους

μετριοπαθέστερους της διαμάχης, έρχεται απροσδόκητα ειρωνική: «ο σκύλος μου μεγάλωσε σ' ένα περιβάλλον όπου καθημερινά τραγουδιέται η Τόσκα, αλλά ποτέ δεν έμαθε να την τραγουδάει ο ίδιος». Η λαϊκή εμπειρία δεν έχει τέτοιου είδους διλήμματα: για την υποψήφια νύφη λένε «δες τη μάνα της για να δεις πώς θα γίνει», για το νήπιο «φτυστός ο πατέρας του» και «τα μάτια σου έχει» ή «πήρε τη μύτη του πάππου του, μακάρι να πάρει και το μυαλό του».

Η αντίθεση έμφυτο-επίκτητο έχει προ πολλού ξεφύγει από την επιστημονική μονομέρεια και έχει αναχθεί σε ιδεολογικοπολιτικό ζήτημα- στο παρελθόν εν ονόματι αυτών των δύο θεωριών έγιναν διαχωρισμοί, ρατσιστικές αθλιότητες και εγκλήματα. Όμως, τα σύνορα μεταξύ έμφυτου-επίκτητου δεν είναι διόλου ξεκάθαρα. Το δίποδο δεν είναι ούτε γενετικά «απολύτως προγραμματισμένο», αλλά ούτε και «λευκή σελίδα» να τη γεμίσεις χαρίσματα. Όσο στραβωμάρα είναι να θεωρείται αμελητέο το ευνοϊκό περιβάλλον (διαπαιδαγώγηση, μόρφωση, κουλτούρα) άλλο τόσο χοντροκεφαλιά είναι να μηδενίζονται τα γενετικά χαρακτηριστικά (μόνο οι κληρονομικές ασθένειες είναι κοντά 5.000). Αν το «δέντρο» της Horney είναι από τη φύτρα του χαμοκερασιά, όσο ιδανικές συνθήκες ανάπτυξης και να του εξασφαλιστούν ποτέ δεν θα γίνει ψηλόλιγνο κυπαρίσσι ή μεγαλοπρεπής πλάτανος. Νοητικά καθέννας μας κληρονομεί ένα ορισμένο οικόπεδο, μικρό ή μεγάλο. Αν σου αναλογούν μόνο 200 τετραγωνικά, ανάλογα με το περιβάλλον, μπορείς να στήσεις παράγκα ή να φτιάξεις μια χαρά μεζονέτα, αλλά είναι αδύνατον να σηκώσεις πυραμίδα.

Η βλακεία είναι ανίατη. Μυαλό δεν πουλάνε ούτε στα θρανία ούτε στη λαϊκή. Ή το 'χεις ή σου λείπει, και αυτό κανείς δεν μπορεί να το αλλάξει. Το φάρμακο κατά της βλακείας δεν έχει ακόμα βρεθεί. Όσο πιθανό είναι να βγάλει ο μονόχειρας καινούργιο χέρι άλλο τόσο πιθανό είναι να βάλει μυαλό το ντουβάρι. Ούτε οι νουθεσίες ούτε τα γράμματα ούτε τα χρόνια μπορούν να προσθέσουν ένα δράμι μυαλό. Είναι σαν να γράφεις στο νερό. Οι αρχαίοι δεν εντυπωσιάζονταν διόλου με τους πολυμαθείς και πολυδιαβασμένους σοφολογιότατους: «ως ουδέν η μάθησις, αν μη νους παρή». Ούτε οι σύγχρονοι σοβαροί θαμπώνονται με τους περισπούδαστους. Στη δεκαετία του 1970, όταν ο Κωνσταντίνος Καραμανλής όργωνε τις ευρωπαϊκές χώρες για να πετύχει την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, του πρότειναν να πάρει μαζί του κι έναν υψηλόβαθμο διπλωμάτη και πολιτικό επιστήμονα επειδή, συν τοις άλλοις, μιλούσε εφτά γλώσσες. Ο έμπειρος πολιτικός, που γνώριζε τον προτεινόμενο, αγρίεψε (δεν ήθελε και πολύ): «Τι να τον κάνω αυτόν; Και στις εφτά βλακειές θα λέει».

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι όλοι υποτιμάμε τον αριθμό των βλακών ανάμεσα μας, αφού το κρίσιμο ποσοστό που όλοι γνωρίζουμε ότι υφίσταται σε κάθε τυχαία πληθυσμιακή ομάδα παραμένει ως σήμερα απροσδιόριστο. Και επειδή κάθε τόσο μας αιφνιδιάζουν με την ανοησία τους πρόσωπα «υπεράνω υποψίας», ανακαλύπτουμε ότι οι χοντροκέφαλοι είναι πολύ περισσότεροι από όσο μπορούσαμε να φανταστούμε. Αν δεχτούμε την κωδωνοειδή καμπύλη «κανονικής κατανομής» (ή «καμπύλη Gauss», από το όνομα του Γερμανού μαθηματικού) η οποία χρησιμοποιείται για την ανίχνευση διάφορων χαρακτηριστικών ενός πληθυσμού, έχουμε το λιγότερο ένα ποσοστό 25% βλάκων (το υπόλοιπο ποσοστό στη συγκεκριμένη μέθοδο μέτρησης είναι 25% έξυπνοι και 50% με μέσο όρο νοημοσύνης) σε κάθε κοινωνική ομάδα, ο ένας στους τέσσερις. Μάλλον δεν υπάρχει κανείς που να πιστεύει ένα τόσο μικρό νούμερο. Όπου και να στρίψεις σε βλάκα θα πέσεις. Αυτό που φαίνεται να έχει καθολική ισχύ είναι πως όσοι είναι οι χάχες μεταξύ των παρκαδόρων είναι και μεταξύ των πανεπιστημιακών.

Όσο περισσότερο απασχολεί την κοινωνία ένα φαινόμενο (αλκοολισμός, βροχοπτώσεις, ανεργία κ.λπ.) τόσο μεγαλύτερη είναι η ποικιλία των λέξεων που χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν με ακρίβεια όλες τις πτυχές του (λέγεται ότι οι Εσκιμώοι έχουν τις περισσότερες λέξεις για το λευκό). Μια ισχυρή ένδειξη για το πόσο αισθητή είναι η κοινωνική παρουσία των βλακών, άρα και το ποσοστό τους, είναι ο εκπληκτικός πλούτος λέξεων για τον χαρακτηρισμό τους από την αρχαία ως τη σύγχρονη και τη νεανική ευρηματικότητα: νωθρός, άνους, μωρός, μώλυσ, ευήθης, αμβλύς, βληχρός, αβδηρίτης, χαύνος, χάσκας, πελελός, αναίσθητος, αμβλύτης, νώθειος, άφρων, αμαθής, άσκεφτος, αερολόγος, κόρυζα, ζωντανό, ζωντόβολο, κουτορνίθι, κωθώνι, μάπας, βλάκας (με περικεφαλαία), πανίβλακας, ανόητος, ελαφρύς, γελοίος, μπουνταλάς, μπούφος, μπαρούφας, μπούρδας, χάνος, ψάρι, βλήμα, σερσέμης, χαϊβάνι, πίπιζας, τούβλο, ντουβάρι, χαλβάς, χάχας, κούτσουρο, μούσμουλο, χοντροκέφαλος, στενόμυαλος, ελαφρόμυαλος, ορνιθόμυαλος, μωροπίστευτος, φυγόμυαλος, κουφιοκέφαλος, κοντόφθαλμος, στενοκέφαλος, σκατοκέφαλος, σαχλαμάρας, αφελής, κοίμησης, κοιμισμένος, νυχτωμένος, ύπνος, απτάλης, αχμάκης, ζευζέκης, στούρνος, στουρνάρι, πίτουρας, χάπι, χάπατο, φιόγκος, φύκι, κολοκύθας, κεφάλας.

Και: στόκος, κάλος, μπάμιας, φελλός, καθυστερημένος, σκατόμυαλος, κοκορόμυαλος, ζαβός, ηλίθιος, λειψός, κλούβιος, θέατρο, κουτεντές, κουτουλιακας, στραβάδι, ντιπ (ντιπ για ντιπ), βραδύνους, σκράπας, αγαθός, αγαθιάρης, αγαθοκλής, αγαθοψώλης, αγαθομούνα, μικρόμυαλος, μικρονοϊκός,

μυγοχάφτης, απόμωρος, ζαβλακωμένος, θεόκουτος, νταμάρι, ζώο, βόδι, μοσχάρι, κρέας, σαχλός, σαχλαμπούχλας, τρίχας, φάβας, χαζοχαρούμενος, άχυρο, χαμένος, χαζοβιόλης, μουρόχαβλος, κλαπανάρας, κρετίνος, αποβλακωμένος, παρμένος, μύωψ, κορόιδο, πατάτας, πιλάφας, καζάνας, τουφεκαλεύρης, ξυλοσχίστης, ρόζος, ανεγκέφαλος, πτηνοκέφαλος, ελαφροκέφαλος, μπουσδούκος, μπουζουκοκέφαλος, νούμερο, γκαβός, κόπανος, μέτριος, λίγος, ανίκανος, ανεπαρκής, χύμα, σκόρπιος, καδρόνι, ανερμάτιστος, γκαφατζής, μηδέν, τίποτα, μπουμπούνας, μπουμπουνοκέφαλος, μπαγλαμάς, πλημμύρας, παπάρας, Παπαρόπουλος, κώτσος, όρνιο, πρόβατο, κοκωβιός, κότα, χήνα, κλώσα, βλαμμένος, βλακόμουτρο, βλακέντιος, τενεκές, βλήτο, ούφο, βούρλο, μόγγολο, Νταού, χόρτο, φυτό, μπάζο, Γκαούρ, Γκουφι, γκαγκά, γκάου, κουλός, γεια σου, φλοπ, και το λεξιλόγιο διαρκώς εμπλουτίζεται.

Εννοείται ότι κορωνίδα όλων είναι η πολυσήμαντη και κάτω από κάθε γλώσσα λέξη μαλάκας (το επίθετο μαλακός είναι συγγενές του βλάκας) και εμφαντικά πολύ μαλάκας ή ένας μαλάκας και μισός ή βαρύς μαλάκας ή πολλά κιλά μαλάκας για τις ιδιάζουσες περιπτώσεις. Συν τα παράγωγα της μαλακοπίτουρας, μαλακοκαύλης, μαλακαντρέας, μαλακόπτηνος, μαλακόβιος, μαλακιστήρι, μαλακοφέρνει, μαλακοδείχνει, αρχιμαλάκας, αρχοντομαλάκας, χαζομαλάκας, χοντρομαλάκας, μαλακοκυριλές, λεβεντομαλάκας, μαλάκας-κλάσικ, και τα ομοειδή πεοκρούστης, ψωλοβρόντης, τρόμπας, μινάρας, παπαροπλημμύρας. Η αξεπέραστη λέξη μαλάκας αποδίδει εναργέστατα την καθ' έξη ροπή του βλάκα σε βλακώδεις ενέργειες ή την αυτοϊκανοποίηση του βλάκα που κάθε φορά νομίζει ότι κάτι πέτυχε. Και σε πάμπολλες περιπτώσεις δεν περιορίζεται απλώς και μόνο στην έννοια της βλακείας, αλλά αποδίδει και μια ορισμένη μομφή για κάποια μικρή ή μεγάλη απρέπεια, ότι πέρασες τα εσκαμμένα, τα λεγόμενα «μαλακία έκανες», «κόφ' τις μαλακίες», «δεν μπορώ τις μαλακίες» είναι και μια επαναφορά στην τάξη.

Λες μαλάκας και καθάρισες. Δεν υπάρχει ιδεωδέστερη λέξη άμεσης και καταλυτικής προσωπικής κριτικής. Οι λέξεις μαλάκας, μαλακία και τα παράγωγα τους χρησιμοποιούνται για πρόσωπα και καταστάσεις που ξέφυγαν της κοινής λογικής ή των ηθικών και αισθητικών κριτηρίων. Ένα καλλιτεχνικό έργο, μια πολιτική δήλωση ή ενέργεια απαξιώνονται μονολεκτικά και αστραπιαία ως «μαλακία». Δεν χρειάζεται να εξηγήσεις τίποτα, δεν υπάρχει ίσως ο χρόνος, η διάθεση ή και η ικανότητα για εμβάθυνση, μα αποδίδει το τελικό συμπέρασμα που σχηματίστηκε μέσα σου. Χρησιμοποιείται ακόμα και ως αυτοκριτική: «τι βλέπεις;

μαλακίες» (ανοησίες, μπουρδες), «τι κάνεις; μαλακίες» (τίποτα άξιο λόγου, κάτι που δεν μου αρμόζει). «Κυρίες και κύριοι, καλησπέρα σας» λέει ο ατσαλάκωτος παρουσιαστής από την οθόνη, έτοιμος να ξεκινήσει το τροπάρι του, και ο βαριεστημένος τηλεθεατής, που έχει πάρει χαμπάρι πια τι νούμερο είναι, του απαντάει ενδόμυχα και κάποτε μουρμουριστά «καλώς τον μαλάκα».

Η αναισθησία του βλάκα είναι γεγονός. Στον ευφυή τα κάθε είδους συμβάντα εγγράφονται ανεξίτηλα ως γνωστικές και συναισθηματικές εμπειρίες. Οι ευχάριστες ή οδυνηρές αναμνήσεις πλουτίζουν τον ψυχικό του κόσμο και του χαρίζουν λεπτότητα και ευαισθησία: οι έξυπνοι άνθρωποι είναι αισθαντικοί, έχουν μια αδιόρατη θλίψη πάνω τους. Το αντίθετο με τον ηλίθιο που είναι κομμάτι αδιάβροχος σ' αυτά, αφού όσο λιγότερα εννοεί τόσο λιγότερα νιώθει- είναι όπως λέμε «χοντρόπετσος», δεν «συν-αισθάνεται». Ο «εντυπωτικός μηχανισμός» του αδυνατεί να καταγράψει όλη την γκάμα των συναισθηματικών αποχρώσεων. Τα περισσότερα είναι ψιλή βροχή που πέρασε. Ο στόκος συγκινείται, χαίρεται, θυμώνει, πονάει, πεισμώνει με τα πρωτογενή. Γι' αυτό και η επαφή του με τις τέχνες είναι από ανύπαρκτη ως επιδερμική. Είναι φτωχός σε παραστάσεις και δεν διαθέτει τα εφόδια (κρίση και συναίσθημα) για να συμμετέχει. Οι ιδέες και οι αφηρημένες έννοιες είναι περίπου αλαμπουρνέζικα. Συνήθως αντιλαμβάνεται και θαυμάζει ποσότητες, απτά μεγέθη, χειροπιαστά: ώρες δουλειάς και όχι αποτέλεσμα, μεγάλη ορχήστρα και όχι άκουσμα, πολλά λεφτά, μεγάλο σπίτι, πολύ φαί, μεγάλα βυζιά.

Η ανοησία είναι απύθμενη: «χαίρε βάθος αμέτρητον». Αδύνατον να υπολογιστεί. Αυτό σημαίνει πως ούτε η ευφυΐα μετριέται, παρά τα διάφορα τεστ νοημοσύνης στα οποία υποβάλλονται κατά καιρούς μαθητές, φοιτητές και διάφοροι υποψήφιοι. Κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά τι αποδεικνύουν οι βαθμολογίες και τα αποτελέσματα. Μάλλον έχουν τόση μελλοντική αξία όση και η σειρά επιτυχίας στις Πανελλαδικές. Δεν είναι άστοχο το γνωστό δημοσιογραφικό ερώτημα του ρεπορτάζ που συχνά επανέρχεται: τι απέγιναν αυτοί που μπήκαν πρώτοι στις σχολές τους και οι πρώτοι των πρώτων; Αποφοίτησαν και πρώτοι, είναι σήμερα πρώτοι στον κλάδο τους; Όταν είναι αδύνατον να ορίσεις έστω και λεκτικά τι είναι η ευφυΐα, το ταλέντο, οι ιδέες, είναι εντελώς αδύνατον και να τα μετρήσεις. Πώς να προβλεφθεί η σπίθα του νου που αυτοσχεδιάζει και εκπλήσσει με την πρωτοτυπία, την ευρηματικότητα και τη μοναδικότητα της σύλληψης. Άλλωστε είναι πασίγνωστο ότι στη νεανική ηλικία που γίνονται αυτά τα τεστ οι μεταβολές στη σκέψη είναι τόσο συχνές, ώστε πολλές κατοπινές μεγαλοφυΐες (π.χ.

Αϊνστάιν, Έντισον κ.ά.) στο σχολείο ήταν μάλλον σκράπες.

Το μυαλό δεν έχει ζύγια. Έχουν παρουσιαστεί κατά καιρούς διάφορες κλίμακες μέτρησης, μεταξύ των οποίων και το περιβόητο IQ (Intelligence Quotient), που φιλοδοξούν να ζυγίσουν τη νοημοσύνη μας. Η διαφορά επίδοσης σε αυτά τα τεστ «γρήγορης αντίληψης» αποτυπώνει μάλλον το παρελθόν των εξεταζόμενων παρά το μέλλον τους. ;Άλλη ετοιμότητα διαθέτει το παιδί της μεγαλούπολης και άλλη της περιφέρειας, του ανώτερου κύκλου από του εργατικού σπιτιού. Και σε κάθε περίπτωση ο δείκτης ευφυΐας (το αποτέλεσμα) που εξάγεται με αυτά τα τεστ είναι ένα μέτρο μεγέθους της σχολικής ικανότητας και τίποτα παραπάνω. «Σκάρτα ζύγια» δηλαδή, αφού χαρακτήρας, κρίση, πείρα και πρωτοβουλία, που είναι όροι επιτυχίας στη ζωή, δεν μαθαίνονται στα βιβλία. Ο «μετρημένος» εξυπνότερος της τάξης, του σχολείου, της πόλης, της χώρας, του κόσμου είναι κάπως σαν τον τίτλο των καλλιστείων, την όποια αξία του διατηρεί μόνο μεταξύ εκείνων που διαγωνίστηκαν. Γι' αυτό βλέπεις ξαφνικά μια πωλήτρια καταστήματος που μπροστά της σβήνουν όλες οι «Μις» και οι «Σταρ» της δεκαετίας.

Οι μπουμπούνες δεν υπήρξαν ποτέ μήλον της έριδος. Οι εκτιμήσεις για την προσφορά τους είναι αντικρουόμενες. Κάποιοι τους αντιμετωπίζουν περιφρονητικά καθώς τους θεωρούν δυσβάστακτο κοινωνικό βάρος και τροχοπέδη στην ανθρώπινη εξέλιξη. «Η ταχύτητα μιας νηοπομπής είναι η ταχύτητα του πιο αργού πλοίου». Υπάρχουν όμως και οι αντίθετοι (κοντά σε Πλάτωνα και Αριστοτέλη) που υποστηρίζουν ότι χάρη στην πληθώρα των βλακών έγινε δυνατή η ανάπτυξη. Κάποιοι πρέπει να κάνουν και τη σκατοδουλειά είτε στη φάμπρικα είτε στην πολυεθνική, θεωρούν, μάλιστα, τόσο καθοριστική τη συνεισφορά των βλακών, που ισχυρίζονται ότι χωρίς αυτούς στα κουπιά ο πολιτισμός όχι μόνο θα είχε καθυστερήσει πολύ, αλλά θα ήταν και ανέφικτος. Για την Αριστερά η συστηματική αποβλάκωση των λαών (πιο στρογγυλεμένα: η δημιουργία «ψευδούς συνείδησης») είναι ο λόγος που επιτρέπει στο εκμεταλλευτικό σύστημα να διαιωνίζεται. Αν δεν προσφέρονταν οι βλάκες για να τους εκμεταλλευτούν, η εκμετάλλευση θα έπαυε αυτομάτως να υπάρχει. Άλλωστε, το ζήτημα είναι πότε «θα ξυπνήσουν οι σκλάβοι».

Η βλακεία είναι κοινός τόπος συνάντησης. Κανείς δεν εξαιρείται. «Αμαρτάνει τοι και σοφού σοφότερος». Μόνο που ο μυαλωμένος την πατάει κατ' εξαίρεση και όχι κατ' εξακολούθηση. Διαπράττει την ανοησία, σχεδόν εις γνώση του, υποκύπτοντας στο ξύπνημα κάποιου βαθύτερου ένστικτου, μιας έντονης παρόρμησης που καπελώνει το μυαλό και το εκτροχιάζει. Κάπως σαν το χελιδόνι που το

αποδημητικό του ένστικτο αποδεικνύεται ισχυρότερο ακόμα και αυτού του μητρικού φίλτρου: όταν έρθει η στιγμή της αποδημίας δεν μπορεί να αντισταθεί και ακολουθεί τα άλλα χελιδόνια εγκαταλείποντας τα μικρά του, που δεν μπορούν ακόμα να πετάξουν, να πεθάνουν στη φωλιά από ασιτία. Μα αν ο ευφυής είναι όντως ευφυής έχει τη σύνεση να μην την ξαναπατήσει, τουλάχιστον στο ίδιο θέμα. Γι' αυτό οι λογοκρατούμενοι αρχαίοι δεν έπαιρναν κεφάλια με την πρώτη, έκαναν τα στραβά μάτια και περίμεναν. Όποιος σκόνταψε μια φορά δεν σημαίνει πως είναι και κουτσός. Βέβαια, αν συνέχιζες τις μπαρούφες σε κατέτασσαν εκεί όπου ανήκες: «δix εξαμαρτείν ταυτόν ουκ ανδρός σοφού» και κάτι χειρότερο.

Κάποιοι προσέρχονται στη βλακεία εθελοντικώς. Είναι φορές που ένας νοήμων άνθρωπος, προκειμένου να επιβιώσει ή να μην μπλέξει σε μπελάδες, προτιμά να παραστήσει τον χαζό. Κάνει πως δεν κατάλαβε, «την κάνει γαργάρα», «κάνει το κορόιδο», «κάνει την πάπια» («ποιεί την νήσσαν»), «κάνει τον Κινέζο» και τον «ψόφιο κοριό». Στις δυτικές κοινωνίες πρωταθλητές αυτής της κουτοπονηριάς είναι ο καχύποπτος χωρικός και ο κρυψίνους πολιτικός. Ο πρώτος δεν ανοίγεται ποτέ σε ξένους, ποτέ δεν «είδε», ποτέ δεν «ξέρει», ποτέ δεν «άκουσε», και ο δεύτερος ποτέ δεν απαντάει ευθέως, άλλα τον ρωτάνε και άλλα αντ' άλλων τσαμπουνάει. Στις σχέσεις συμφέροντος και εξάρτησης η τακτική είναι ανάλογη: ποιος στρατιώτης έχει λόγο μπρος στον αξιωματικό, υπάλληλος στον διευθυντή, φοιτητής στον καθηγητή, πωλητής στον πελάτη; Μουγκά και το σιχτίρισμα βουβό. Πόσοι οδηγοί, σωματοφυλακές, γραμματείς και βοηθοί επιφανών είναι όχι μόνο πιο έξυπνοι από το αφεντικό τους, αλλά επιπλέον έχουν την πρόνοια να μην το δείχνουν.

Η βλακεία είναι απρόβλεπτη. Έχει τόση ποικιλία εκδηλώσεων όσοι και οι βλάκες που ο καθένας ξεχωριστά είναι μια αστείρευτη πηγή εμπνεύσεων. Ποτέ δεν ξέρεις πώς θα αντιδράσει ένας βλάκας. Είναι σαν το «ανόητο κοινό» στο επίγραμμα του Σκόκου: «γράφεις δράματα γελούν, γράφεις κωμωδίες κλαίνε» ή το παλαιότατο «γελά ο μωρός καν τι μη γελοίων η». Οι ηλίθιοι είναι πιο απρόβλεπτοι κι απ' τον Αρσέν Λουπέν, γιατί μπορεί να κάνουν την γκέλα έτσι, χωρίς καμία λογική, χωρίς το παραμικρό όφελος. Σαν το σκυλί που σε δαγκώνει ξαφνικά πάνω στο παιχνίδι κι όταν το μαλώσεις σε κοιτάζει με απορία. Σαν τον ηλίθιο που γκαζώνει στο κόκκινο και μετά χτυπιέται περισσότερο κι απ' τους συγγενείς αυτού που πάτησε. Φυσικά και «δεν το ήθελε», αλλά το έκανε. Οι στήλες των εφημερίδων βρίθουν από κατορθώματα βλακών τραγικά ή φαιδρά: όπως εκείνου του διαχειριστή πολυκατοικίας στην Κυψέλη ο οποίος στην κορύφωση του θανατηφόρου καύσωνα

της Αθήνας (καλοκαίρι 1987) άναψε το μεσημέρι την κεντρική θέρμανση στα διαμερίσματα για να ελέγξει αν λειτουργούν τα καλοριφέρ.

Η κοινωνική προκατάληψη χρεώνει εντελώς άδικα την έλλειψη μυαλού σχεδόν αποκλειστικά σε όσους δεν αξιώθηκαν κάποιο χαρτί σπουδών. Ο αγράμματος είναι «κούτσουρο», «στουρνάρι» και «ξύλο απελέκητο». Στον εγγράμματο, πάλι, μπορεί να καταλογιστεί οποιοδήποτε άλλο κουσούρι, αλλά ανόητος δεν θεωρείται επ' ουδενί. Οι τίτλοι σπουδών και το κύρος της κοινωνικής θέσης που του εξασφαλίζουν θαμπώνουν τον αδαή περί αυτά και δύσκολα διακρίνει τον χάχα πίσω τους. Η ασυλία του σπουδαγμένου είναι κατοχυρωμένη: ο μπαϊλντισμένος σερβιτόρος που μπέρδεψε την παραγγελία κατατάσσεται αυτομάτως στα ζωντόβολα, ενώ ο σοβαροφανής γιατρός που έβγαλε λάθος διάγνωση όχι. Το πολύ να ψιθυρίσουν ότι «δεν είναι καλός γιατρός». Μα αν η έλλειψη σπουδών ή εξοικείωσης με τις νέες τεχνολογίες εκλαμβάνεται ως νοητική υστέρηση, ρίξτε το τσακάλι του χρηματιστηρίου στο χωράφι και θα ανακηρυχτεί ο ηλίθιος του χωριού.

Το χαρτί δεν είναι πιστοποιητικό ευφυΐας. Αν το μυαλό κάποιου φτάνει για να πάρει δίπλωμα οδήγησης, κατά πάσα πιθανότητα φτάνει και για να πάρει ένα δίπλωμα σπουδών, τα νοητικά απαιτούμενα είναι περίπου ισοδύναμα. Άπαξ και μπορεί να απομνημονεύσει τον ΚΟΚ και τα σήματα, το μόνο που χρειάζεται για το «χαρτί» είναι να στρώσει κώλο στην αποστήθιση, να μουλαρώσει δεόντως, και αμέτι μουχαμέτι, έστω και «νύχτα», θα το πάρει το στραβόχαρτο. Τώρα, γιατί το μούτρο ταξιτζής δεν έγινε μούτρο δικηγόρος, το ζήτημα δεν είναι νοητικό, αλλά κοινωνικό: όχι στενά οικονομικό, αλλά και ερεθισμάτων του περιβάλλοντος. Είναι πολλοί αυτοί που σπούδασαν με χίλιες δυο στερήσεις, αλλά κανείς που δεν το είχε τάμα. Εννοείται πως οι γόννοι των ευπόρων οικογενειών σπουδάζουν απαξάπαντες και αρκετοί σε φημισμένα ιδρύματα του εξωτερικού. Το επιτάσσει το περιβάλλον. Δεν είναι σπάνιο το ενσταντανέ του μπούλη να ποζάρει με την τήβεννο του Χάρβαρντ και το πτυχίο ρολό στα χέρια του να μην ξέρει πού να το βάλει.

Μόνο σαν ειρωνικό σχόλιο μπορεί να γίνει δεκτό πως όποιος απομνημόνευσε μια ντάνα βιβλία και τσέπωσε ένα χαρτί έγινε αυτομάτως επιστήμων. Άλλο μνήμη και πολυγνωσία και εντελώς άλλο η σκέψη. Το φωνάζουν αιώνες οι αρχαίοι (Ηράκλειτος, Δημόκριτος), το λέει γουστόζικα και η ξένη παροιμία, «γνώσεις χωρίς μυαλό, είναι γάιδαρος φορτωμένος βιβλία». Δεν χρειάζονται περαιτέρω εξηγήσεις γιατί ο κουφιοκέφαλος προφέσορας ξέρει απ' έξω τον ορισμό της τίγρης αλλά ελάχιστα για την ίδια. Με την αποστήθιση αποκλείονται ανάλυση,

κατανόηση και κρίση το μόνο κέρδος είναι να εισαχθείς, όπως συνέβαινε στην αυτοκρατορική Κίνα, στον κύκλο των στενοκέφαλων μανδαρίνων (η μόνη δοκιμασία στην οποία υποβάλλονταν οι υποψήφιοι μανδαρίνοι (ιεραρχία γραφειοκρατών) ήταν η αλάνθαστη αποστήθιση θηριωδών κειμένων).

Ο πολιτισμός ευνοεί τον βλάκα. Στην πρωτόγονη κατάσταση τα πράγματα ήταν απολύτως ξεκαθαρισμένα. Αυτόν που αργούσε να καταλάβει γιατί τρέχουν οι άλλοι τον είχε αρπάξει η αρκούδα. Στην εποχή μας ο κάθε καθυστερημένος μπορεί να είναι κυβερνητικό στέλεχος ή αυτός που σε έχει ναρκωμένο στο χειρουργικό κρεβάτι. Οι τεχνικές και διοικητικές υποδομές που δημιουργήθηκαν με τη γιγάντωση των κοινωνιών άφησαν μεγάλα περιθώρια να καταλαμβάνουν υψηλές θέσεις στην κοινωνική κλίμακα και κάθε λογής σπουδαγμένοι φελλοί. Έτσι καλύπτεται μια πραγματική ανάγκη όχι μόνο γιατί οι έξυπνοι δεν επαρκούν ή δεν σπουδάζουν όλοι, αλλά και γιατί οι πιο ανεξάρτητοι από αυτούς προτιμούν να στρέφονται σε περισσότερο ελεύθερες και δημιουργικές ασχολίες από το να εγκλωβιστούν σε ένα στεγνό επαγγελματικό χώρο.

Ο επιτυχημένος βλάκας δεν είναι ανέκδοτο. Είναι μια πραγματικότητα γύρω μας και δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση μια ορισμένη επίδοση ή δεξιότητα των στόκων. Οι μιμητικές ικανότητες του δίποδου είναι εγγεγραμμένες στον γενετικό του κώδικα και εκπαιδεύεται σαν τον σκύλο, την αρκούδα, το άλογο, το δελφίνι. Η εντυπωσιακή ταχύτητα που τα ανήλικα εξοικειώνονται με τα ηλεκτρονικά και τα παίζουν στα δάχτυλα είναι αποτέλεσμα μίμησης και όχι σκέψης (σε αυτή την ηλικία οι μιμητικές τους ικανότητες βρίσκονται στο φόρτε τους). Δεν τίθεται θέμα ότι μεγάλο μέρος της διανοητικής εργασίας οφείλεται στη μίμηση και όχι στη σκέψη. Ο ταγμένος βλαξ με το ανάλογο κούρντισμα μπορεί να κάνει θαύματα: να διευθύνει μια ορχήστρα, να οδηγήσει αεροπλάνο, να διδάξει φιλοσοφία, να γυρίσει μια ταινία, να αναλάβει υπουργείο, να παρουσιάσει μια τηλεοπτική εκπομπή, να γράφει σε εφημερίδα, να δώσει διαλέξεις. Μόνο που όταν συμβεί να γνωρίσεις από κοντά έναν τέτοιο αστέρα η απογοήτευση είναι αναμενόμενη.

Οι επιτυχημένοι είναι πολυπληθέστεροι των ευφυών. Ο βιρτουόζος πιανίστας, ο δημοφιλής τραγουδιστής ή ηθοποιός δεν είναι απαραίτητως κανένα σαΐνι. Η δεξιότητα ή το χάρισμα δεν έχουν άμεση σχέση με τη νόηση. Όταν τόσοι σκύλοι και άλογα πρωταγωνιστούν σε ταινίες, γιατί να μη γίνει ηθοποιός η βυζαρού ή το παιδοβούβαλο; Όπως κοροϊδεύαμε παλιά, η Τσίτα έπαιζε καλύτερα από τον Τζόνι Βαϊσμίλερ που παρίστανε τον Ταρζάν και στα γουέστερν αρκετά άλογα καουμπόηδων έπεφταν τη σωστή στιγμή του πυροβολισμού, σε αντίθεση με τους

αναβάτες τους. Ο κατασταλαγμένος Κατράκης δεν εντυπωσιαζόταν διόλου με το σουξέ κάποιων κρετίνων συναδέλφων του, έλεγε χαρακτηριστικά: «Και τη μαϊμού μου να βάλω να κάνει κάθε βράδυ το ίδιο πράγμα, στο τέλος θα το κάνει καλά».

Ο γελοίος είναι άλλου είδους ταραχή. Είναι βλάκας με έπαρση. Η μεγάλη ιδέα που έχει για τον εαυτό του τον χαντακώνει και γίνεται φαιδρός, γραφικός, καβαλημένος, δήθεν, ψώνιο, θέατρο, καλάμι, μασκαράς, νούμερο και πιο βαριά (αν το παρακάνει) ξεφτίλας, ρεζίλης, ρεντίκολο, καραγκιόζης, σούργελο, ρόμπα. Το βασικό χαρακτηριστικό του γελοίου είναι ότι «δεν είναι στη θέση του». Γι' αυτό όταν κάποιος αρχίζει να τσουτσομίζει και να περιαυτολογεί αναιδώς, η πρόγκα είναι «κάτσε στα κιλά σου», «κάτσε στα κυβικά σου», «δε σε παίρνει». Ο χρυσός κανόνας των παλιών «τίποτα λιγότερο και τίποτα περισσότερο από αυτό που δικαιούσαι» δεν ισχύει για το ψώνιο που ζει εν αναμονή του θριάμβου του και φαντασιώνεται για τον εαυτό του όσα δεν είναι και όσα δεν δύναται. Και όσο πιο υπερβολική είναι η φανταστική εικόνα που προβάλλει προς τους άλλους τόσο περισσότερο διψάει για επιβεβαίωση και αναγνώριση. Βέβαια, ό,τι και να πεις για τον εαυτό σου, ο άλλος σε βλέπει και επειδή ο κομπασμός και η αμετροέπεια εκτός από βλακεία είναι και απρέπεια, τον γελοίο και μαλάκα να τον πεις δεν είναι λάθος.

Ο γελοίος δεν μαζεύεται. Αν είχε κάποιος τη δυνατότητα να παρατηρήσει καταλεπτώς την καθημερινή ζωή ενός ευφυούς ανθρώπου, οι πιθανότητες να διαπιστώσει τη νοημοσύνη του είναι ελάχιστες. Με τον συνηθισμένο τρόπο ντύνεται, τρώει, οδηγεί, περπατάει, συζητάει, τα πίνει με τους φίλους του. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τον συνήθη βλάκα, δεν το έχει γραμμένο στο κούτελο. Αν δεν τον γνωρίσεις, πού να καταλάβεις ότι το μυαλό του έχει περονόσπορο. Αντιθέτως, ο γελοίος δεν εννοεί να περάσει απαρατήρητος, δεν το επιτρέπει στον εαυτό του. Το νούμερο θορυβεί, κάνει τα λεφτά του ψιλά για να φαίνονται πολλά. Επιζητεί το «θεαθήναι», «τα μάτια του κόσμου», σαν να βρίσκεται διαρκώς επί σκηνής: η κίνηση, το ύφος, ο τόνος της φωνής, το κόρδωμα απευθύνονται πάντα σε ένα κοινό πολύ ευρύτερο του πραγματικού, στη σύμπασα κοινωνία. Ακόμα και στις ιδιαίζουσες περιπτώσεις που υποδύεται τον σεμνό, ανιδιοτελή και «low profile», η έπαρση αδύνατον να κουκουλωθεί, πάλι να εντυπωσιάσει θέλει, να «πουλήσει μούρη», είναι «πουλ μουρ», όπως λένε τα πιτσιρικά.

Ένα απωθητικό είδος ζωντόβολου είναι ο «βλάκας σε αποστολή». Ο καζάνας δικαστής, καθηγητής, αστυνομικός, δημοσιογράφος, ιερωμένος, κομματικό στέλεχος, κρατικός υπάλληλος που δίκην σταυροφόρου και ζηλωτή κομπάζει ότι

εν ονόματι του λαού, του θεού, της δικαιοσύνης, του κόμματος, του, του, του... «Δεν χαρίζεται ούτε στη μάνα του», «στον αδερφό του», «στην Παναγία την ίδια». Στην περίπτωση που δεν είναι κάποιος πίπιζας που ψεύδεται, είναι πραγματικά επικίνδυνος. Όχι μόνο γιατί κατά κανόνα οι πιο άτεγκτοι είναι οι μεγαλύτεροι παλιάνθρωποι, αλλά κυρίως γιατί το άκαμπτο, το απόλυτο, είναι πάνω απ' όλα άδικο: «*jus suum saepe summa est malitia*» (το απόλυτο δίκιο αποτελεί απόλυτη αδικία). Μια μικρή δόση παραλογισμού είναι απαραίτητη για την κοινωνική ισορροπία, είναι η λίπανση που διευκολύνει τα γρανάζια, όπως οι νόμοι της οικονομίας λειτουργούν καλύτερα με ένα μικρό ποσοστό παραοικονομίας. Το είπε και ο υπεράνω υποψίας πρόεδρος Λίνκολν: «Οι σοβαρές αρχές μπορούν και πρέπει να είναι εύκαμπτες».

Το πρόσωπο μάς αντιπροσωπεύει. Δίνει την περίφημη «πρώτη εντύπωση», που συνήθως είναι και η τελευταία. Αν κάποιος μας φάνηκε εξ αρχής «συμπαθητικός», «μάπας», «γοητευτικός», «πονηρός», «ξύπνιος», αυτό δύσκολα ανασκευάζεται. Όταν αναφερόμαστε στην «προσωπικότητα» κάποιου, εννοούμε το περιεχόμενο του κεφαλιού του και τα κυρίαρχα ψυχικά του γνωρίσματα, που κατά κανόνα αντανακλώνται στο πρόσωπο: βλακεία, εξυπνάδα, στριμμάδα, μιζέρια, κακότητα, αγαθοσύνη εγγράφονται ανεξίτηλα. Το μέσα μας βγαίνει στη μούρη μας με τρόπο αδιάψευστο. «Οία μορφή, τοιάδε ψυχή» εκκλησιαστικά, ή «κόψε φάτσα και βγάλε συμπέρασμα» λαϊκά. Και επειδή το μέσα μας δεν παίρνει εύκολα γιατρεία (ακόμα δεν εφευρέθηκαν «κοιλιακοί» για το μυαλό και αναβολικά ταχείας καλλιέργειας), είναι αυτό που «είναι και φαίνεται», όλο και περισσότεροι καταφεύγουν στην εμβλωματική λύση να βελτιώσουν το σώμα τους. Όμως η προσωπικότητα δεν είναι σωματική, πάντα «το πρόσωπο είναι σπαθί» και κερδίζει ή χάνει για λογαριασμό του συνόλου· απλώς, στο γυμναστήριο ο σύγχρονος ηλίθιος πλησιάζει το ιδανικό του.

Μόνο οι περπατημένοι σου βγάζουν ακτινογραφία. Οι αρχαίοι θεωρούσαν πιο ολοκληρωμένο άνθρωπο τον «δοκιμασμένο», τον ψημένο σε πολλά: «προάγει γαρ η των πραγμάτων εμπειρία». Και για τον Άντλερ, που ξόδεψε μια ζωή στην «Ανθρωπογνωσία» του, πιο έγκυρος ανθρωπογνώστης, ακόμα και από τους ειδικούς, είναι ο «μετανοημένος αμαρτωλός», αυτός που έζησε τη νεκρανάσταση: κολύπησε για καιρό στον κοινωνικό βυθό και κατόρθωσε να βγει πάλι στην επιφάνεια. Έχει γνωρίσει τη ζωή από όλες τις πλευρές, πέρασε τα καβδιανά δίκρανα και έχει σπουδάσει την ανθρώπινη φύση απ' την ανάποδη κι απ' την καλή. Είναι «παθός-μαθός» γιατί απλούστατα «αν δεν πάθεις, δεν θα μάθεις». (Η

αντίστροφη πορεία δεν είναι το ίδιο. Αυτός που γεννήθηκε με το χρυσό κουτάλι στο στόμα δεν ξεπέφτει αυτοβούλως, απ' τα ψηλά στα χαμηλά. Υπάρχει πάντα κάποιο δράμα πίσω.) Τον «πολύτροπον», τον ξεσκολισμένο στο ανθρώπινο αλισβερίσι δεν τον γελάς με αλεπουδιές. «Έχουν δει πολλά τα μάτια του», παίζει στα δάχτυλα τη λεγόμενη «εξωλεκτική επικοινωνία» (βλέμμα, φωνή, κίνηση) και σου πήρε μέτρα με τη μία.

Πηγή: Αποσπάσματα από το βιβλίο «Εγχειρίδιο βλακείας» (Διονύσης Χαριτόπουλος)